

DE WERELD DEUGT NIET

»PRIVÉ-DOMEIN«
NR. 181

ARTHUR SCHOPENHAUER

DE WERELD DE UGT NIET

SAMENGESTELD EN BEZORGD DOOR
ANGELIKA HÜBSCHER

VERTAALD DOOR TINKE DAVIDS

AMSTERDAM · UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Opgedragen aan de nagedachtenis van Arthur Hübscher, zonder wiens baanbrekend werk dit boek, als tal van andere, niet mogelijk zou zijn geweest.

Copyright samenstelling en bezorging © 1987
Angelika Hübscher/Insel Verlag Frankfurt am Main
Copyright Nederlandse vertaling © 1992
Tinke Davids/B.v. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Oorspronkelijke titel: *Arthur Schopenhauer*
Uitgave: Insel Verlag Frankfurt am Main
Omslagillustratie: Arthur Schopenhauer rond 1818.
Schilderij van Sigismund Ruhl
Omslagontwerp: Kees Kelfkens/Marjo Starink

ISBN 90 295 4477 5 / CIP

INHOUD

Opmerking vooraf 9

I De familie Schopenhauer 11

*De vader: Heinrich Floris Schopenhauer—De moeder:
Johanna Schopenhauer—geb. Trosiener—De tante:
Juliane Trosiener—De zuster: Adele Schopenhauer*

II Vrienden uit de kindertijd 92

*Gottfried Jaenisch—Georg Friedrich Röding—Georg
Christian Lorenz Meyer—Charles Godeffroy—Anthime
Grégoire de Blésimaire*

III Jeugd vrienden 123

*Carl Ernst John—Ernst Anton Lewald—Friedrich Gotthilf
Osann—Christian Carl Josias von Bunsen—Ferdinand
Helmholtz—Josef Gans—Carl Iken—William Backhouse
Astor—Ferdinand Freiherr von Biedenfeld—Friedrich
August Schulze genoemd Friedrich Laun—Johann Gottlob
von Quandt—Karl Witte—Heinrich Baron Lowtzow*

IV G. 163

Johann Wolfgang von Goethe

v Vrouwen rond Schopenhauer 182

*Caroline Jagemann, Freifrau von Heygendorf—
Een kamermeisje in Dresden—Teresa Fuga—De grote liefde
in Florence—Caroline Medon—Clara von Wedel—Flora
Weiß—Een geheime liaison in Frankfurt am Main—Elisabet
Ney—Ottolie von Goethe, geb. von Pogwisch—De vrouwen
van zijn vrienden*

vi De filosoof als zakenman 205

*Carl Friedrich Ernst Frommann, uitgever te Jena—Abraham
Ludwig Muhl, koopman te Danzig—Carl W. Labes,
gevolmachtigde in Danzig*

vii Uitgevers 235

*De Rudolstädter Kommissionsbuchhandlung—Johann
Friedrich Hartknoch, Leipzig—Friedrich Arnold Brockhaus,
Leipzig—Siegmund Schmerber, Frankfurt am Main—
Johann Chr. Hermannsche Buchhandlung F. E. Suchsland,
Frankfurt am Main—Buchhandlung A. W. Hayn, Berlijn*

viii Universitair docent zonder succes 275

*Göttingen?—Heidelberg?—Berlijn—Würzburg?—
Heidelberg?*

ix Uit de geleerdenrepubliek 300

*Karl August Böttiger—Gottlob Ernst (Aenesidemus)
Schulze—Johann Georg Keil—Karl Rosenkranz—*

*Het Koninklijk Noors Genootschap van Wetenschappen—
Johann Eduard Erdmann*

x De school 327

*Friedrich Dorguth—Julius Frauenstädt—Johann August
Becker—Adam von Doß—Ernst Otto Lindner—Carl G.
Bähr—David Asher—De manier waarop hij zijn brieven aan
vrienden besluit*

xI De komedie van zijn roem 385

*Julius Bahnsen—Paul Battel—Heinrich Gustav Brecht—
Eduard Crüger—Frederik Willem van Eeden—Carl Grimm—
Carl Wilhelm Georg Graf zu Inn- und Knyphausen—
G. W. Körber—Albert Möser—Ignaz Perner—K. de Roth—
Carl Schütz—Georg Weigelt—Jeanne Marie von Gayette*

Aantekening bij deze editie 410

Woordenlijsten 412

Register 417

OPMERKING VOORAF

'...verzoek ik u het verlangen naar een kopie van de bewuste briefwisseling op te geven, aangezien ik een vermenigvuldiging daarvan niet gaarne zou zien; kopie leidt namelijk tot volgende kopie, en ten slotte zou zo iets in handen komen van iemand die ze verkoopt aan een uitgever om ze te drukken; en dat wil ik niet, want het zijn onoverdachte en onzorgvuldig neergeschreven brieven. Veel mist u daardoor werkelijk niet: ze bevatten namelijk volstrekt geen nieuwe gedachten, want die verspil ik niet aan particuliere brieven...'

Schopenhauer aan Julius Bahnsen, 22 december 1856

'Mijn biografie wil ik niet schrijven, noch ook laten schrijven: de kleine schets die ik op verlangen van Erdmann heb vervaardigd, en die ook Frauenstädt heeft afgedrukt, en twee overeenkomstige stukken in Maiers Conversations-Lexikon in Hildburghausen, en in Pierers Real-Lexikon, zijn voldoende. Mijn privéleven wil ik niet blootstellen aan de kille en kwaadwillige nieuwsgierigheid van het publiek.'

Schopenhauer aan David Asher, 15 juli 1857

Eindeloos vaak zijn sindsdien brieven van Schopenhauer in toto of in gedeelten afgedrukt, tal van biografieën en monografieën zijn over hem geschreven—dit boek kan in deze nieuwe vorm, een soort versmelting van brief en biografie, in steeds andere groepering van afzonderlijke levensfasen, nieuw inzicht bieden in het wezen van de filosoof wiens invloed, naar hij zelf reeds vroeg vermoedde, een geschenk aan 'de mensheid' zou worden.

Angelika Hübscher

I DE FAMILIE SCHOPENHAUER

De vader: Heinrich Floris Schopenhauer

‘Nobele, voortreffelijke geest! aan wie ik alles te danken heb wat ik ben en wat ik presteer...’

Arthur Schopenhauer

‘Mijn voortreffelijke vader was een welgesteld koopman en Hofrath van het koninkrijk Polen, hoewel hij nooit toestond dat men hem zo aansprak. Hij was een streng en opulieënd man, maar van onberispelijk gedrag, rechtvaardig en onwankelbaar trouw, en bovendien begiftigd met uitstekend zakeninstinct. Hoeveel ik aan hem te danken heb, kan ik nauwelijks onder woorden brengen... Daarom zal ik, zolang ik leef, die onzegbare verdiensten en weldaden van mijn beste vader steeds in mijn hart bewaren en zijn nagedachtenis in ere houden... Toen in 1793 de koning van Pruisen, de allerhoogste vader van onze vorst, de stad Danzig onder zijn heerschappij bracht, kon mijn vader, wiens hart niet minder klopte voor de vrijheid dan voor zijn vaderstad, het niet aanzien hoe de oude republiek onderging; enkele uren voor de bezetting van de stad door de Pruisische troepen verliet hij deze daarom met vrouw en kind, die nacht logeerde hij in zijn buitenhuis en de volgende dag reisde hij per ijkoets af naar Hamburg. Hij heeft echter veel van zijn vermogen moeten opofferen toen hij zich alleen met de zijnen vrijkocht van het lot van Danzig.’

Heinrich Floris Schopenhauer, die uit een kunstzinnige patriciërsfamilie stamde, was een wereldwijs, bereisd man, die zich geschoold had aan Voltaire en Rousseau, maar een bijzondere voorliefde had voor de Engelse wijze van leven en denken. ‘Mijn zoon moet in het boek der wereld lezen,’ vond hij, en hij nam Arthur reeds als kind mee op zijn reizen. Na zijn terugkeer van een

reis van twee jaar door Europa, samen met zijn vrouw en zijn zoon, werd hij ernstig ziek. 'Toen mijn vader ziek en ellendig aan zijn ziekenstoel gekluisterd was, zou hij heel eenzaam zijn geweest als een oude dienaar hem geen zogenaamde liefdediensten had bewezen. Mijn moeder ging uit en amuseerde zich, terwijl hij bitter leed. Zo ziet de liefde van vrouwen eruit.' De val van de vader door een luik in een pakhuis is nooit geheel opgehelderd: 'Mijn geliefde, beste vader is mij in 1805 door een plotselinge, door een ongelukkig toeval veroorzaakte bloedige dood eensklaps ontrukkt.'

De moeder: Johanna Henriette Schopenhauer, geboren Trosiener

'Bonne romanière, mais mauvaise mère.'

Arthur Schopenhauer aan Anthime Grégoire de Blésimaire, 1836

Johanna Trosiener stamde uit een burgerlijke familie en viel reeds als kind op door haar leergierigheid en geestigheid. Ze genoot een opvoeding boven haar stand, die haar in staat stelde later in Hamburg een rol te spelen in de society; later wende ze daardoor gemakkelijk aan het leven in Goethes Weimar. Ze was innemend en voorkomend tegenover vrienden en vreemden, geestig en vlot in de conversatie, maar door haar onbeheerste uitbarstingen en haar spilzucht heeft ze haar zoon en dochter veel last bezorgd; de dagboeken van Adele vertellen hierover, evenals over de netelige liefdesverhouding met de 'huisvriend' Müller von Gerstenbergk, die de moeder later nota bene aan haar dochter wilde doorgeven.

Johanna Schopenhauer heeft de betekenis van haar zoon nooit begrepen; reeds toen hij een opgroeiende jongen was, wist ze weinig met hem te beginnen: zijn filosofische antwoorden op haar (overigens steeds geestig-amusante) brieven negeerde ze. Zij werd een beroemd schrijfster; haar memoires zijn ook nu nog heel interessant. Ondanks haar literaire successen is ze straat-arm gestorven. Uit haar latere brieven aan haar zoon—voor een

deel pas in 1968 bekend geworden—blijkt slechts sporadisch moederlijke bezorgdheid; vervolgens vervalt ze weer in de oude koele toon. Ze heeft hem driemaal ontferfd. Arthur Schopenhauer heeft echter tot aan zijn dood een portret van haar aan de wand gehad.

'...het karakter van de moeder is alle respect evenzeer onwaardig als dat van de dochter aanspraak maakt op oprechte waardigheid... het onverstand van de moeder, die weliswaar heel aangenaam kan zijn, maar... wanneer ze alleen is, bijna sterft van verveling en humeurigheid, er ondanks alle drukte om haar dochter geen cent om geeft hoe Adele zich voelde wanneer zij... vaak, wanneer de verveling de overhand kreeg, haar dwong ondanks koorts op te staan en samen met haar uit te gaan;—die het vermogen van haar dochter... domweg opeet in de vorm van lekkernijen en ook voor het overige voor haar genoeg uitgeeft, met een tot verontwaardiging stemmende onverschilligheid, want wanneer men haar voorhoudt dat zij Adele tot de bedelstaf brengt, antwoordt ze heel koel dat Adele geliefd is, dat er wel mensen gevonden zullen worden die haar bij zich in huis nemen...'

Annette von Droste-Hülshoff, 1837

De tante: Juliane Trosiener, de jongste zuster van Johanna

'...eigenlijk heb ik een dodelijke afkeer van dat geaffecteerde, sentimentele wezen.'

Johanna Schopenhauer over haar zuster.

De zusters hadden weinig begrip voor elkaar. Juliane was zeer gehecht aan haar neef Arthur. Adele aan haar broer: 'Groeten van Julchen, merkwaardig zoals ze op jou gesteld is.' Schopenhauer heeft zijn tante tot aan haar dood financieel bijgestaan, aangezien de 'kleine winkel', die een weldoener voor haar had 'ingericht', niet veel opbracht.

De zuster: Luise Adelaide Lavinia, Adele genoemd

‘Een wezen vol geest en een wonder van uiteenlopende talenten.’

Eckermann, 1829

De vroege briefwisseling tussen broer en zuster is verloren gegaan, bovendien heeft de moeder haar dochter tijdelijk streng verboden briefcontact met Arthur op te nemen. Tussen moeder en zoon waren in 1814 grote moeilijkheden gerezen wegens de minnaar van Johanna; de problemen namen toe in 1819, bij het faillissement van het handelshuis in Danzig, waar het geld van Johanna en Adele, maar slechts een deel van Arthurs vermogen, was belegd: Schopenhauers even moedig als verstandig en standvastig optreden werd door moeder en zuster afstandelijk genoemd, hoewel hij had aangeboden zijn elders belegde geld met hen te delen.

Adele Schopenhauer was haar moeder verre de baas in gemoed en voornaamheid, maar kon zich toch niet losmaken van de invloed van Johanna, en na de dood van de moeder was het moeilijk de oude onbevangen genegenheid voor haar broer weer op te vatten. ‘Niemand ter wereld houdt zo van je als ik,’ had ze nog in 1820 kunnen schrijven. Bij Goethe, die zij ‘vader’ noemde, liep het creatieve, levendige en begaafde meisje in en uit, als kind aan huis; sinds haar vroegste tijd in Weimar was ze door een innige, tot overdrijving neigende vriendschap verbonden met Goethes schoondochter Ottilie. Bij haar pogingen zichzelf te vinden stond de hoogontwikkelde, maar op rijpere leeftijd tot afstotende humeurigheid geneigde vrouw zichzelf in de weg, en daarom zijn haar voortreffelijke gaven nooit volledig tot ontplooiing gekomen. Steeds weer distantieerde ze zich van haar broer, steeds weer wendde ze zich tot hem, ze vermoedde uit de verte hoe belangrijk hij was, maar was niet meer in staat tot de hartelijke relatie die Schopenhauer ongetwijfeld ook gewenst had; bovendien maakte haar aanhoudende ziekelijkheid haar prikkelbaar en versperde een vaak moeilijk te verdragen exaltatie de toegang tot haar grote, goede hart, haar innerlijk fatsoen.

Haar laatste brieven gaan alleen over zaken en zijn schraal en koel. Het leven was haar moeite gaan kosten. Adele Schopenhauer is op tweeënvijftigjarige leeftijd na een smartelijk lijden aan kanker gestorven; de laatste woorden aan haar broer luiden echter: 'waarbij ik je van harte dank voor je vriendelijkheid van de afgelopen maanden'.

'Als ik in mijn kring, zorgvuldig verzorgd en met aandacht opgevoed, had mogen opgroeien, dan heb ik in mijn aard alles wat een mens gelukkig kan maken, ik had zuster, vriendin, vrouw, moeder, huisvrouw kunnen worden, en dat alles goed en bevredigend, maar reeds de levenswijze van mijn moeder ging alle perken te buiten'—zo schrijft ze op eenendertigjarige leeftijd aan Ottilie. Ze heeft de tragedie van haar leven volledig onder ogen gezien, echter zonder zich daaraan te kunnen onttrekken.

Heinrich Floris aan Arthur Schopenhauer

Hamburg, 23 oktober 1804
[naar Danzig]

Mijn lieve zoon,

Aangezien je mij nu schriftelijk beloofd hebt fraai en vloeiend te leren schrijven en perfect te leren rekenen, wil ik daar ook op vertrouwen, met het verzoek het ook zo ver te brengen dat je net als andere mensen recht loopt, opdat je geen ronde rug krijgt, wat een afschuwelijk gezicht is. De goede houding aan de lessenaar is evenzeer nodig als die in het algemene leven, want wanneer men in een eetzaal zo'n kromgebogen persoon ziet, neemt men aan dat het een verklede schoen- of kleermaker is. Het is goed dat je een kostuum hebt laten maken, het is al betaald, maar je moet daar ook een wintervest aan toevoegen, de heer Kabrun zal de onkosten vergoeden. Wees even toegewijd aan deze goede man als dankbaar en verzoek hem jou de wissels en de facturen te laten schrijven, op zijn *comptoir*, opdat deze er zo blijven uitzien dat ze in de hele wereld gezien mogen

worden. Er zijn weinig handelshuizen waar je je zo goed kunt voorbereiden om een goede kantoorklerk te worden als bij mijn goede vriend Kabrun in Danzig. Let daarom goed op en luister naar zijn woorden, die kunnen niet anders zijn dan uiterst bevorderlijk voor je vooruitgang in de wereld. Het loont zich echter niet je de nieuwe fluit nog toe te zenden, aangezien immers de helft van de tijd die je in Danzig doorbrengt, al voorbij is; speel daarom steeds op de oude bij een of ander concert, want ook dat zal een aanbeveling voor je zijn in je vaderstad. Je moeder schrijft me zelfs dat je opeens een jongeling van stand bent geworden, want men vertelt haar over je keurige gedrag, zorg er echter voor dat deze ordelijkheid ook heerst in je kamer en bij je reisbenodigdheden [...].

Als je in de manege goede lessen of van een goede korporaal door *exerceren* een betere *maintient* van het lichaam kunt verwerven, dan wil ik ook daarvan graag de kosten betalen, alleen moet je je toch ook oefenen in het Frans en Engels, en meneer Kabrun opnieuw verzoeken je brieven in die talen, evenals in het Duits, te laten schrijven; hij helpt je graag op weg, en wanneer je zijn briefstijl begrijpt, heb je werkelijk alles wat je nodig hebt, ook zou ik willen dat je bij de heer Jaenisch hier ter stede niet meer als een kind op het *comptoir* zit, en daarmee Gods beste zegen.

Schopenhauer

20 november 1804
[naar Danzig]

Ik zou willen dat je leerde hoe je bij de mensen in de gunst moet komen; want op die manier zou je ook heel gemakkelijk meneer Kabrun aan tafel kunnen dwingen tot meer dan een strafrede. En wat je rechtop lopen en zitten betreft: ik raad je aan een ieder die met je omgaat,

te verzoeken je een klap te geven wanneer hij je in deze belangrijke aangelegenheid onnadenkend mocht aantreffen. Zo hebben kinderen van vorsten gehandeld, en zij hebben liever gedurende korte tijd pijn geleden om niet hun hele leven lang een lompe indruk te maken. Niets helpt zo goed als dit, en ik corrigeer momenteel met succes het opvoedingsgebrek van de jonge Lehmann. Je zult half december met je lieve moeder en zusster het goede Danzig verlaten en daar dus nog meer dan drie maanden hebben doorgebracht. Van dansen en paardrijden kan men niet leven als koopman, wiens brieven gelezen dienen te worden en derhalve goed geschreven moeten zijn. Af en toe vind ik de hoofdletters van jouw geschrijf nog ware misgeboorten, vooral in het Duits, dat je moedertaal is en je geen enkele fout in het handschrift mag vergeven. Het is heel goed dat je in Danzig bevestigd zult worden, je moet hier echter nog 's ochtends de colleges van de heer Runge in de theologie gaan horen, en je steeds bescheiden, zedig en vlijtig gedragen. Adieu.

Heinrich Floris Schopenhauer

Johanna aan Arthur Schopenhauer

Hamburg, 8 april [1799]
[naar Le Havre]

Mijn beste, lieve Arthur,

Je vader heeft je laatste brief ontvangen en wij waren beiden verheugd dat hij zo goed is geschreven, er zitten nog wel een paar kleine fouten in, maar Rome is niet op één dag gebouwd, ik hoop dat je ze in de loop der tijd allemaal afleert en mij ten slotte steeds meer vreugde schenkt. Maak nu alleen nog goed gebruik van de tijd, want je zult niet lang meer in Frankrijk blijven, zoals ik al in mijn vorige brief schreef. Je vader staat je toe de ivoren fluit voor een louis d'or te kopen; ik hoop dat je

inziet hoe goed hij voor je is, hij vraagt in ruil daarvoor dat je je ernstig bezighoudt met de tafels van vermenigvuldiging. Dat is ook wel het minste wat je kunt doen om hem te tonen hoe graag je alles doet wat hij wenst. Ik ben vandaag heel treurig, mijn beste Arthur, er sterven nu zoveel mensen in Hamburg, ik heb deze winter al zoveel kennissen verloren, en vanochtend vroeg is mijn zeer goede vriendin Mlle Petersen gestorven, je hebt haar geloof ik wel gekend, haar ouders wonen schuin tegenover ons, vandaag voor acht dagen was ze nog bij me, vrolijk en opgewekt, op woensdag heeft ze roodvonk gekregen, en vannacht is ze gestorven. Ook jou, mijn Arthur, moet ik een verlies melden dat je zeker treurig zal stemmen, je goede vriend Gottfried, hij is weer heel ziek geworden, veertien dagen heeft hij gelegen, men denkt dat hij bij het spel of in gevecht met andere jongens een ongelukkige slag heeft gekregen, hij is bijna niet meer bij kennis gekomen en heeft dus niets kunnen zeggen. Ook hij is reeds acht dagen gelukkiger dan wij allen, ook hij is gestorven, jouw brief aan hem, mijn lieve jongen, kwam twee dagen na zijn dood hier aan. Dus heb je nu reeds je liefste speelkameraad moeten verliezen. Het is altijd goed, lieve Arthur, wanneer men zelfs al op jouw leeftijd went aan de gedachte dat men zijn liefsten zo gemakkelijk kan verliezen, en dat de duur van ons eigen leven zo ongewis is. Met de arme *doctorin* heb ik het meeste medelijden, ze is verbazingwekkend treurig. Wij hier thuis zijn allen gezond, je zusje is zo monter als een vis. Vaarwel, mijn beste Arthur. Ontzie jezelf, zodat ik me kan verheugen in ons weerzien.

J. Schopenhauer

Glasgow, de 4de augustus 1803
[naar Wimbledon]

Je brieven van 25 juli hebben wij pas eergisteren bij onze

aankomst gevonden, hier in Edinburgh, waar we toch zes dagen zijn gebleven, ontvingen we geen letter van jou, vermoedelijk, lieve Arthur, wilde je niet schrijven voordat je antwoord op je eerste brief had gekregen. Dat was, zacht gezegd, niet erg overdacht, want afgezien van het feit dat je relatie met ons niet van dien aard is dat je op elk van je brieven antwoord mag verwachten, en dat jij integendeel verplicht bent ons rekenschap af te leggen over de manier waarop je je tijd besteedt en over alles wat je doet, had je, zelfs wanneer dat allemaal niet zo was, moeten bedenken dat wij op reis zijn en nergens lang blijven; wanneer je brieven dus niet vóór onze aankomst ter plaatse zijn en op ons liggen te wachten, dan krijgen we ze niet, of ze worden ons nagestuurd, kosten dubbel porto, en ten slotte kunnen wij het genoeg hebben ze in jouw bijzijn in Londen open te maken. Overigens ben ik over alles wat je me schrijft tamelijk tevreden, je vader is heel blij dat je uit jezelf om twee uur schrijfsles hebt verzocht, en ook ik denk dat dat het verstandigste is wat je kon doen, je kunt nu eenmaal, naar het schijnt, je tijd in Wimbledon niet zeer aangenaam doorbrengen, probeer deze dus dan maar nuttig te gebruiken, met twee uren schrijfsles per dag, met goede wil en veel zelfstandige oefening moet je het in zo'n mechanische aangelegenheid in twee maanden ongetwijfeld ver brengen zodra je het serieus aanpakt. Nog één raad moet ik je geven wat je schrijven betreft, lieve Arthur, en die heeft geen betrekking op de uiterlijke vorm van je brieven, maar op het onderdeel dat nog belangrijker is, de inhoud; maak het jezelf tot wet werkelijk nooit, ook niet in de grootste haast, een brief of zelfs maar het onbelangrijkste briefje te verzenden zonder het nog een keer te hebben doorgekeken, woordelijk en zorgvuldig, want als je dat niet doet, dat voorspel ik je, zul je het bitter berouwen, en bovendien is dat de enige manier om je stijl te verbeteren en van fouten te zuiveren; uitdrukkingen die ontwikkelde,

welopgevoede mensen zich niet eens in het vuur van het gesprek laten ontglippen, bij voorbeeld *infame* bigotterie, zullen dan niet meer je brieven binnensluipen. Men hoort weliswaar te schrijven zoals men ongeveer spreekt, maar men moet, dunkt mij, in een brief meer letten op de keuze en vorm van de uitdrukkingen dan bij een gesprek. Men schrijft immers toch langzamer en minder gehinderd dan men spreekt, en de ontvanger van een brief leest hem ook met meer aandacht dan hij bij een onderhoud gebruikt. [*Dan volgen langademige vermaningen aan het adres van de vijftienjarige knaap, vooral dat hij zijn 'uren niet allemaal moet verbeuzelen met de kunst... het nuttige moet op de eerste plaats komen'*.] ...maar je hebt me tenminste aan het einde van je brief een glimlach bezorgd. De waarheid, zo wil je, moet met haar fakkel de Egyptische duisternis in Engeland *doorbranden*, hoe kun je zo iets vergen van de waarheid? een duisternis kan voor zover ik weet wel verlicht worden, maar branden, mijn zoon, branden kan ze toch werkelijk niet. Zie je, zo iets heet in het Engels *bombast*, het Duitse woord daarvoor weet ik niet. Van het brave christendom krijg je overigens rijkelijk je deel, en ik kan je niet kwalijk nemen als je denkt dat het een weinig te veel is, maar toch moet ik je een beetje uitlachen, weet je nog hoeveel strijd ik deze winter en ook voordien met je heb gehad als jij des zondags en op de feestdagen absoluut niets behoorlijks wilde ondernemen, omdat het voor jou rustdagen waren, nu krijg je meer dan je lief is van die zondagsrust. [*Het volgende gedeelte beschrijft de reis van de ouders door Schotland.*]

Nu adieu, lieve Arthur, wees opgewekt en braaf, en vergeet vooral niet samen met de anderen op mijn gezondheid te drinken.

Jeanette Schopenhauer

Weimar, 24 oktober 1806

Je brief van de 18de en een van de 15de, geloof ik, heb ik in goede orde ontvangen, lieve Arthur, ik kan daaruit afleiden dat de post van buiten waarschijnlijk goed werkt, de eerste brief was een paar dagen opgehouden, de tweede kwam precies op het juiste ogenblik, of het met de post hiervandaan ook zo gaat, moet ik afwachten, als dat zo is, dan weet je dat ik afgezien van angst en vrees niets te lijden heb gehad, en dat ik rijker ben geworden aan ervaring en praktische levenswijsheid, nu het achter de rug is, zou ik die dagen van verschrikking niet willen missen, want wie ziet niet graag terug op doorstane stormen? Ik heb je dezer dagen driemaal geschreven, een van die brieven zal wel zijn aangekomen om je gerust te stellen, en je zult mijn wens vervuld hebben en naar Danzig hebben geschreven. Antwoord mij zodra je deze brief ontvangt, vóór die tijd zal ik niet mogen wagen een pagina's lange brief te verzenden waaraan ik nu dagelijks schrijf en die de gehele geschiedenis bevat van wat ik hier in deze afgelopen merkwaardige dagen heb meegemaakt. Ik zou het verhaal niet graag tweemaal opschrijven, daarom wacht ik daar nog mee, laat het genoeg zijn dat ik nu rustig ben en naar alle waarschijnlijkheid ook veilig.

Ik kon niet ontkomen aan die verschrikkingen, de eerste dagen leek er redelijkerwijs niets te vrezen, later kwam het onweer zo van alle kanten over ons heen dat niemand wist waarheen hij zich moest wenden om eraan te ontkomen. Ten slotte waren er geen paarden meer te krijgen, de straten waren onveilig, niemand kon mij zeggen waarheen ik moest gaan, ook was het onmogelijk te voorspellen dat de slag zo vlak voor de stad zou worden uitgevochten en dat daarna zulke gruwelen zouden worden bedreven. Allen die de laatste dagen zijn gevlucht, op maandag en dinsdag, alsook op de dag van de slag, hebben veel geleden, zijn tussen de vluchtende en

achtervolgende troepen terechtgekomen, omvergegooid, bestolen, van hun paarden beroofd, onder de blote hemel in doodsangst achtergelaten, mijn gezond verstand heeft mij dat doen vermoeden, daarom had ik besloten [...] te blijven... [*Dan volgen nog meer beschrijvingen van de oorlogstroebelen.*] Nu is alles hier rustig, we hebben een Franse commandant en een kleine bezetting voor de veiligheid van de stad, alleen de aanblik van al die gewonden bedrukt ons hart, maar zij worden dagelijks verder getransporteerd. Wel is ons schone land nu een gapend graf! Maar de doden rusten, alleen ons levenden drukt de hitte des daags. [...] Ik ben door de ongelukken hier in één keer meer thuis dan ik ooit in Hamburg was, men heeft mij meteen leren kennen, en omdat ik zo gelukkig ben anderen menige kleine dienst, die mij weinig kost, te kunnen bewijzen, houdt men van mij en doen allen hun best mij met liefde en vriendschap tegemoet te komen. De winter zal echter somberder zijn dan anders, maar men zal dichter bij elkaar komen, en ik hoop hier nog schone uren te beleven. [...] Goethe heeft zich zondag in de echt laten verbinden met zijn oude geliefde Vulpius, de moeder van zijn zoon, hij zei dat men de wet wel in vrede stijd kon negeren, maar haar in tijden als deze diende te eren. De dag daarop zond hij dr. Riemer, de gouverneur van zijn zoon, naar mij toe om te informeren hoe het met mij was, diezelfde avond liet hij zich bij mij aandienen en stelde hij mij zijn vrouw voor, ik ontving haar alsof ik niet wist wie zij voorheen was geweest, en denk: als Goethe haar zijn naam schenkt, kunnen wij haar wel een kopje thee schenken. Ik zag duidelijk hoe hij zich verheugde over mijn optreden, er waren nog enkele dames bij mij, die eerst formeel en stijf waren, maar vervolgens mijn voorbeeld volgden, Goethe bleef bijna twee uur en was zo spraakzaam en vriendelijk als men hen sinds jaren niet heeft gezien. Hij heeft haar nog naar niemand anders meegenomen dan naar mij, als vreemdelinge, af-

komstig uit een grote stad verwacht hij van mij dat ik de vrouw zo aanvaard als ze aanvaard dient te worden. Zij was inderdaad erg verlegen, maar ik hielp haar eroverheen, in mijn situatie en door het aanzien en de liefde die ik hier in korte tijd heb verworven, kan ik haar sociale leven zeer vergemakkelijken, Goethe verlangt dat en heeft vertrouwen in mij, en ik zal dat zeker waarmaken, morgen wil ik mijn tegenvisite brengen. [...] Vaarwel en maak je geen zorgen over mij, adresseer de brieven niet meer poste restante, de postboden weten al waar ik woon.

J.S.

Arthur Schopenhauer aan Johanna

[Dit zijn de filosofische antwoorden van de achttienjarige zoon op talrijke brieven van de moeder, waarin zij haar oorlogservaringen in Weimar beschrijft.]

[8 november 1806]

Het vergeten van doorstane vertwijfeling. Dat is zo'n merkwaardig trekje van de menselijke natuur: als men het niet zag, zou men het niet geloven. Prachtig is dat onder woorden gebracht door Tieck, ongeveer als volgt: 'Wij staan en jammeren en vragen aan de sterren wie ooit ongelukkiger is geweest dan wij, terwijl achter onze rug reeds de spottende toekomst staat en lacht om de vergankelijke pijn van de mens.' Maar zo moet het natuurlijk ook zijn: niets mag standhouden in het vergankelijke leven. Geen oneindige smart, geen eeuwige vreugde, geen blijvende indruk, geen aanhoudend enthousiasme, geen hoog besluit dat voor het hele leven zou kunnen gelden. Alles lost op in de stroom van de tijd. De minuten, de talloze atomen van kleinigheden waarin elke handeling uiteenvalt, zijn de wormen die

aan al het grote en moedige knagen en het vernielen. Het monster alledaagsheid drukt alles terneder wat omhoog streeft. Niets wordt ernst in het leven, want het stof is dat niet waard. Wat heeft men aan eeuwige hartstochten vanwege dergelijke armzaligheden?

*Life is a jest and all things show it:
I thought so once and now I know it.*

[November 1806]

Hoe heeft de hemelse zaadkorrel een plaats gevonden op onze harde bodem, waar noodzaak en gebrek om elke plek strijden? wij zijn immers verbannen door de oergeest en mogen niet tot hem in den hoge doordringen. Het onwrikbare oordeel van de behoefte is uitgesproken over het geslacht der armen, gebrek en nooddrift rusten daar onafwendbaar op, eisen alle krachten op en remmen elk streven af. Slechts wanneer deze volledig bevredigd zijn, mag de geest, vermoeid en afgestompt, verblind door de nevelen van de aarde, opwaarts blikken. Berisp de armen niet wanneer zij in het stof naar vreugde woelen. O God, wij moeten het hun vergeven wanneer ze naar het kwaad grijpen; want hun hemel is afgesloten en slechts weinig licht schijnt naar hen door. En toch heeft een medelijdende engel de hemelse bloem voor ons afgesmeekt en die prijkt hoog in volle heerlijkheid, geworteld in deze jammerlijke bodem.—De polsslag van de goddelijke toonkunst heeft niet opgehouden te slaan door de eeuwen van barbarij, en een rechtstreekse echo van het eeuwige is ons daarin gebleven, begrijpelijk voor elk verstand en verheven, zelfs boven ondeugd en deugd.